

1. **Autor:** ks. Wojciech Cichosz
 2. **Tytuł:** *Miłość ojczyzny w literaturze polskiej*
 3. **Źródło:** red. E. Wójcik, „Gdyński Kwartalnik Oświatowy”, 2007, nr 3(17), s. 3-15
-

MIŁOŚĆ OJCZYZNY W LITERATURZE POLSKIEJ

*Czcij ojca twego i matkę swoją,
abyś długo żył na ziemi, którą Pan, Bóg twój, da tobie.
(Wj 20, 12)*

Historia literatury obfituje w różne paradoksy. Nagły sukces miesza się czasem z niespodziewaną goryczą zawodu. Niemało jest pisarzy, którzy mimo ogromnego dorobku szybko zostali wchłonięci przez otchłań zapomnienia, ale i nie brak tych, którzy zaledwie jednym małym utworem zapewnili sobie pamięć i wręcz nieśmiertelną sławę. Tak jest z dramaturgiem, prozaikiem, badaczem życia i twórczości Adama Mickiewicza, ale nade wszystko poetą – Władysławem Bełzą¹. Wydaje się, że – jakoś podświadomie i spontanicznie, nie kojarząc nawet jego imienia i nazwiska – wszyscy znamy „jego twórczość” na pamięć. Od najmłodszych lat powtarzamy z dumą Credo naszego patriotyzmu. Chodzi oczywiście o wiersz z tomiku *Katechizm polskiego dziecka* (wydany w roku 1900) zatytułowany *Wyznanie wiary dziecięcia polskiego*, który nie tylko zrobił wielką patriotyczną karierę, ale i zapewnił swemu twórcy miejsce w panteonie narodowych świętości.

SAMOIDENTYFIKACJA: KIM JESTEM?

Powróćmy na moment do lat dziecińczych, odświeżmy swoją pamięć i zapytajmy siebie nawzajem słowami wspomnianego poety:

¹ Choć Bełza napisał ponad pięćdziesiąt utworów, dla milionów Polaków pozostał autorem jednego wiersza. Dziewięćdziesiąt lat po jego śmierci *Wyznanie wiary dziecięcia polskiego* jest wciąż na ustach najmłodszych; M. Banasiak, *Kto ty jesteś? Polak mały. O Twórczości Władysława Bełzy*, <http://www.republikadzieci.org>.

WYZNANIE WIARY DZIECIĘCIA POLSKIEGO² Władysław Bełza (1847-1913)

- Kto ty jesteś?
- Polak mały.
- Jaki znak twój?
- Orzeł biały.
- Gdzie ty mieszkasz?
- Między swemi.
- W jakim kraju?
- W polskiej ziemi.
- Czem ta ziemia?
- Mą ojczyzną.
- Czem zdobyta?
- Krwią i blizną.
- Czy ją kochasz?
- Kocham szczerze.
- A w co wierzysz?
- W Polskę wierzę.
- Coś ty dla niej?
- Wdzięczne dziecię.
- Coś jej winien?
- Oddać życie.

WSPÓŁCZESNE PROBLEMY Z PATRIOTYZMEM?

Stojąc w obliczu „nowego porządku świata”, gdy rozwój techniki i technologii informatyczno-informacyjnej prowadzi współczesnego człowieka do „epoki postindustrialnej” (poprzemysłowej)³, a poprzez działania globalistyczne tworzy się tzw. „globalną wioskę” i „społeczeństwo technologiczne”, nie sposób nie wrócić do podstawowych założeń i odniesień edukacyjnych, a przede wszystkim – wartości i sensu wychowania patriotycznego⁴. W niniejszym artykule celowo pominięto dwie skrajne postawy, silnie związane z patriotyzmem: z jednej strony, nadmiernie wybujałą dumę narodową (kompleks rozkapryzonego dziecka), a z drugiej – zbyt niskie poczucie wartości (kompleks niższości i pasywizmu). Podjęty temat jest niezwykle nośny, zwłaszcza teraz, gdy niemal wszyscy bierzemy udział w debacie publicznej poświęconej traktatowi unijnemu. Problematyka zostaje wzmocniona niezwykle exodusem młodych Polaków, poszukujących pracy w nowym domu, jakim stają się już nie tylko kraje Unii Europejskiej. Wobec tych kilku zarysowanych przemian, czy warto jeszcze pochylać się nad problematyką patriotyzmu i narodu, skoro media konwencjonalne i elektroniczne przekonują do globalizacji i europejskiej integracji? Czy należy może zrezygnować z wychowania patriotycznego wobec powracającego z całą siłą łać-

² Tamże.

³ Por. Z. Brzeziński, *Between Two Ages*, New York 1970, s. 9: „The post-industrial society is becoming a technetronic society: a society that is shaped culturally, psychologically, socially and economically by the impact of technology and electronics – particularly in the area of computers and communications”.

⁴ W. Cichosz, *Chrześcijańska koncepcja społeczeństwa personalistycznego w myśli współczesnych dialogików*, w: *Solidarność i społeczeństwo obywatelskie*, red. T. Biedrzycki, Katowice 2007, s. 139.

skiego motto: *ibi patria, ubi bene* (tam ojczyzna, gdzie dobrze)? „Co myśleć o ludziach czujących sentyment do wartości ojczyźnianych i narodowych, skoro demokratyczno-liberalna i postkomunistyczna awangarda określa takie odczucia wstecznictwem, ksenofobią, kompleksem oblężonej twierdzy i nacjonalistyczną histerią?”⁵. Czy warto jeszcze wracać do wspomnianego już wiersza Władysława Bełzy i słów „Roty” Marii Konopnickiej?

ROTA⁶

Maria Konopnicka (1842-1910)

Nie rzucim Ziemi skąd nasz ród
Nie damy pogrześć mowy.
Polski my naród, polski lud,
Królewski szczep Piastowy.
Nie damy, by nas zniemczył wróg,
Tak nam dopomóż Bóg!

IDEE POLSKIEGO PATRIOTYZMU

Przed przystąpieniem do opracowania tematu, autor niniejszego artykułu nie przypuszczał, jak zobowiązującego podjął się zadania. Po głębszej refleksji nad zagadnieniem patriotyzmu, okazuje się, że problematyka ta jest nie tylko ważna i nośna, ale równocześnie niezwykle zróżnicowana: inne były przejawy patriotyzmu obywateli wielkiej, silnej Polski „od morza do morza”, inne Polaków, którym odmówiono prawa do własnego państwa; odmienne tych, którzy odbudowywali Ojczyznę po 123 latach zaborów, jeszcze inne podczas okupacji niemieckiej czy sowieckiej. Inne zadania stawia nam miłość ojczyzny dzisiaj: tu i teraz – w wolnej po 1989 roku Rzeczypospolitej. Tych kwestii nie można w żadnym wypadku upraszczać, bo patriotyzm uległby spłyceciu do uroczystości i flag. Trafne i dziś byłyby wówczas słowa C.K. Norwida skierowane w liście do Michaliny z Dziekońskich Zaleskiej: „Jesteśmy żadnym społeczeństwem, jesteśmy wielkim sztandarem narodowym”⁷.

Patriotyzmowi poświęca się dzisiaj – gdy z jednej strony, mowa o integracji, a z drugiej – o zaangażowaniu na rzecz tzw. „małych ojczyzn” – mnóstwo konferencji,

⁵ K. Ryczan, *Patriotyzm wyzwaniem dla szkoły i katechezy*, w: *Wychowanie do patriotyzmu*, red. ks. W. Janiga, Przemysł-Rzeszów 2006, s. 365.

⁶ M. Konopnicka, *Rota, Wybór poezji*, Czytelnik, Warszawa 1962, s. 184.

⁷ A. Siciński, *O idei społeczeństwa obywatelskiego*, <http://archiwum.wiz.pl>.

sympozjów, dyskusji i publikacji. Jak bardzo rozległa jest przestrzeń tematyki patriotycznej, pokazuje choćby jedna z ostatnich książek na ten temat, cytowane już *Wychowanie do patriotyzmu*. We wspomnianej publikacji odnajdujemy aż 50 niezwykle zróżnicowanych tematycznie artykułów poświęconych zagadnieniu patriotyzmu: od kwestii teologicznych, biblijnych, filozoficznych poprzez ich odniesienie psychologiczno-kulturowe do szczegółowych rozwiązań i wskazań szkolnych obszarów edukacyjnych włącznie. Samo zestawienie bogactwa tematyki patriotyzmu pokazuje wręcz „oceaniczną rozległość i głębię” zagadnienia. Całościowe zaprezentowanie toposu ojczyzny w polskiej literaturze, bez jednoczesnego dokonania uproszczeń i skrótów, jest nie tylko skomplikowane, ale wręcz niemożliwe.

Autor artykułu, 20 lat po maturze, wraca po raz kolejny do swojego tematu z języka polskiego, który brzmiał w przybliżeniu następująco: *Na wybranych przykładach literackich wykaż, że pisarze różnych epok tworzyli ku pokrzepieniu serc*. Ilustracją owych uczuć patriotycznych były liczne dzieła poetów, pisarzy i publicystów: patetyczne i zwykłe, wielkie i małe, długie i krótkie. *Pisać ku pokrzepieniu serc* oznaczało podtrzymywać i dodawać ducha, a dodawać ducha, to całym sobą przeżywać i świadczyć – jak poetycko wyraził Karol Wojtyła – *Myśląc Ojczyzna*: „Ojczyzna – kiedy myślę – wówczas wyrażam siebie i zakorzeniam, mówi mi o tym serce, jakby ukryta granica, która ze mnie przebiega ku innym, aby wszystkich ogarniać w przeszłość dawniejszą niż każdy z nas: z niej się wyłaniam... gdy myślę Ojczyzna – by zamknąć ją w sobie jak skarb. Pytam wciąż, jak go pomnożyć, jak poszerzyć tę przestrzeń, którą wypełnia”⁸.

Sformułowanie przyszłego Papieża wydaje się nie tylko trafne, ale i podstawowe. Nabiera jeszcze większej wartości, gdy zestawimy je z diagnozą współczesnego patriotyzmu, której niedawno dokonał abp Józef Michalik: „We współczesnej Polsce coraz częściej mówi się o kryzysie wychowania patriotycznego. W dobie globalizacji, wielu uważa miłość do ojczyzny za relikw przesłości. Obserwuje się narastający proces dystansowania się Polaków od patriotyzmu pojmowanego tradycyjnie, wyrażającego się w deklaracjach miłości ojczyzny, gotowości poświęcenia się dla jej dobra aż do ofiary życia włącznie”⁹. Wobec powyższego, nie dziwi fakt, że jednym z wiodą-

⁸ K. Wojtyła, *Poezje i dramaty*, „Znak”, Kraków 1986, s. 90.

⁹ J. Michalik, *Słowo wstępne*, w: *Wychowanie do patriotyzmu*, dz. cyt., s. 11.

cych zagadnień edukacyjnych, wskazanych również przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, jest temat wychowania patriotycznego. Warto dodać, że w Polsce, jak w żadnym innym kraju, dzieje narodu i jego chrześcijańskie kulturotwórcze zakorzenienie, na trwałe związały się w motywami religijnymi, żołnierskimi i patriotycznymi. Wybitnie potwierdza to „Bogurodzica”, średniowieczna pieśń maryjna, która rozpoczęła wędrówkę Polaków „poprzez liczne wieki” według potrójnego hasła: **BÓG, HONOR OJCZYŻNA**.

Chcąc uniknąć snucia kolejnego wywodu historyczno-filozoficznego na temat patriotyzmu i nużenia czytelnika lekturą, autor, ze względów praktycznych, postanowił w dalszej części przywołać zasadnicze teksty literackie według powyżej wspomnianego hasła: Bóg, Honor, Ojczyzna. Zgodnie z zamysłem autora, artykuł nie może pretendować ani do miana całościowej prezentacji tematu patriotyzmu, ani do potraktowania go jako pewnej formy „egzaminu maturalnego”. Wybór metody i schematu prezentacji problemu jest podyktowany przede wszystkim jego edukacyjną przydatnością. Przyjęcie takiej, choć nietypowej, koncepcji jest tym bardziej uzasadnione, że nauczyciele będą mogli, z jednej strony, skorzystać z podanych tekstów literackich, a z drugiej – zaprosić młodzież do zajęcia własnego stanowiska wobec podejmowanego tematu patriotyzmu, skoro autor celowo unika interpretacji, wyjaśnień i dopowiedzeń. Zaprezentowane poniżej teksty literackie mają być pewnym załącznikiem do rozwijania idei patriotycznych w ramach szeroko pojętego wychowania szkolnego¹⁰.

Tuż przed samym przywołaniem naszych Literatów chciałbym zwrócić uwagę na niezwykle tekst Ojca Jacka Salija: „Współcześni Polacy, chyba jak nigdy przedtem, zaczynają przypisywać sobie wszystkie możliwe słabości i przywary, jakie znajdują się w niezycziwych stereotypach funkcjonujących na nasz temat w innych społeczeństwach. Bardzo często wśród tych samooskarżeń pojawia się – jak nasza narodowa niemal zbrodnia – zarzut, że jesteśmy narodem katolickim, a co gorsza, do katolicyzmu przywiązanym. Mimowolnie przypominają się słowa Psalmisty: «Przeklinają mnie moim własnym imieniem» (PS 102,9)”¹¹.

¹⁰ Dużą pomocą okazał się wybór tekstów literackich dokonany przez Annę Lichoń w jej publikacji poświęconej właśnie patriotyzmowi: *Motyw ojczyzny w literaturze polskiej*, w: *Wychowanie do patriotyzmu*, dz. cyt., s. 141-155.

¹¹ J. Salij, *Wychowanie do patriotyzmu*, w: *Autorytet prawdy. Wychowanie dzieci i młodzieży*, red. M. Ryś, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2006, s. 83.

B Ó G

BOGURODZICA¹²

Anonim

Bogurodzica dziewica, Bogiem sławiena Maryja,
U twego syna Gospodzina matko zwolena, Maryja!
Zyszczy nam, spuści nam.
Kyrieleison.

Twego dzieła Krzciciela, bożycze,
Usłysz głosy, napełń myśli człowiecze.
Słysz modlitwę, jaż nosimy,
A dać raczy, jegoż prosimy:
A na świecie zbożny pobyt,
Po żywocie rajski przebyt.
Kyrieleison.

PIEŚŃ O NAJŚWIĘTSZEJ PANNIE CZĘSTOCHOWSKIEJ¹³

Franciszek Karpiński (1741-1825)

Pamiętaj, Panno, na polską Koronę,
Któraś raz wzięła pod Swoją obronę:
Wszakżeś jest polską Maryja Królową,
Której Bóg oddał za tron Częstochową.

HYMN¹⁴

Zygmunt Krasiński (1812-1859)

„Królowo Polski, Królowo Aniołów!
(...) Skróć umęczonej Polsce Twej – mąk chwile!

HYMN¹⁵

Juliusz Słowacki (1809-1849)

Bogurodzico, Dziewico!
Słuchaj nas, Matko Boża,
To ojców naszych śpiew.
(...) Wolnego ludu śpiew
Zanieś przed Boga tron.

¹² *Bogurodzica* jest pierwszym zapisanym polskim utworem poetyckim. Powstała prawdopodobnie w XIII wieku, ale najstarsze jej odpisy pochodzą z wieku XV.

¹³ F. Karpiński, *Pieśń o Najświętszej Pannie Częstochowskiej*, „Niedziela”, 2006, nr 18, s. 11.

¹⁴ Z. Krasiński, *Hymn*, w: *Dzieła literackie*, t. 1, PIW, Warszawa 1973, s. 21.

¹⁵ J. Słowacki, *Hymn*, w: *Dzieła wybrane. Liryki i powieści poetyckie*, t. 1, red. J. Krzyżanowski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1987, s. 7.

MODLITWA DO BOGURODZICY¹⁶

Krzysztof Kamil Baczyński (1921-1944)

Któraś wiodła jak bór pomruków
ducha ziemi tej skutego w zbroi szereg,
prowadź nocne drogi jego wnuków,
byśmy milcząc umieli umierać.

MATKA BOSKA CZĘSTOCHOWSKA¹⁷

Jan Lechoń (1899-1956)

Matko Boska Częstochowska, pod Twoją obronę,
Niechaj druty się rozluźnią, niechaj mury pękną,
Ponad Polską, błogosławiąc, podnieś rękę piękną
(...) I Ty wszystkich nas powrócisz na Ojczyzny łono.

PIEŚŃ KONFEDERATÓW BARSKICH¹⁸

Juliusz Słowacki

Boć nie nowina, Maryi puklerzem
Zastawić Polskę, wojować z rycerzem
Przybywać w osobie, sukurs dawać tobie,
Miła Ojczyzno.

MODLITWA ZA OJCZYZNĘ¹⁹

Alojzy Feliński (1771-1820), Antoni Gorecki (1787-1861)

Boże, coś Polskę przez tak liczne wieki
Otaczał blaskiem potęgi i chwały,
Coś ją osłaniał tarczą swej opieki,
Od nieszczęść, które przygnębić ją miały
Przed Twe ołtarze zanosim błaganie,
Ojczyznę, wolność racz nam wrócić Panie.

Ty! któryś potem tknięty jej upadkiem,
Walczących wspierał za najświętszą sprawę,
I chcąc świat cały mieć jej męstwa świadkiem,

¹⁶ K.K. Baczyński, *Modlitwa do Bogurodzicy*, w: *Utwory wybrane*, wybór i posł. K. Wyka, Wyd. Literackie, Kraków 1986, s. 142.

¹⁷ J. Lechoń, *Matka Boska Częstochowska*, w: *Każdej nocy, każdego dnia: Antologia polskiej liryki religijnej*, t. 3, red. M.M. Matusiak, Wyd. „Przeglądu Powszechnego”, Warszawa 1988, s. 88.

¹⁸ J. Słowacki, *Pieśń konfederatów*, w: *Każdej nocy, każdego dnia...*, t. 3, dz. cyt., s. 29.

¹⁹ Pieśń religijna *Boże, coś Polskę* wyrosła na kanwie hymnu Alojzego Felińskiego *Pieśń narodowa za pomyślność króla*. Do pierwotnych dwóch zwrotek Antoni Gorecki dodał dwie kolejne, zatytułowane *Hymn do Boga o zachowanie wolności*. Pieśń stawała się coraz bardziej popularna – towarzyszyła np. powstańcom 1863 roku i pretendowała do miana hymnu narodowego.

W nieszczęściach samych pomnażał ich sławę
Przed Twe ołtarze...

Wróć naszej Polsce świetność starożytną,
Użyźnij pola, spustoszałe łany,
Niech szczęście, wolność na wieki w niej kwitną,
Poprzestań kary, Boże zagniewany,
Przed Twe ołtarze...

H O N O R

PIEŚŃ XII²⁰

Jan Kochanowski (1530-1584)

„A jeśli komu droga otwarta do nieba,
Tym, co służą ojczyźnie”.

WARSZAWIANKA²¹

Kazimierz Delavigne (1793-1843)

„Hej, kto Polak – na bagnety!
Żyj, swobodo, Polsko, żyj!”

ROTA²²

Maria Konopnicka

„Do krwi ostatniej kropli z żył
Bronić będziemy ducha,
Aż się rozpadnie w proch i pył
Krzyżacka zawierucha.
Twierdzą nam będzie każdy próg...
– Tak nam dopomóż Bóg!”

POLEGLYCH ZEW²³

Władysław Bandurski (1865-1932)

„Dla Ciebie Polsko, czyny, trud, istnienie,
I krwi ofiarnej zlew!”

²⁰ J. Kochanowski, *Pieśń XII*, w: M. Adamczyk, B. Chrzastowska, J.T. Pokrzywniak, *Starożytność – oświecenie*, WSiP, Warszawa 1991, s. 248.

²¹ K. Delavigne, *Warszawianka*, w: *Krajobraz poezji polskiej – Antologia*, oprac. B. Kryda, WSiP, Warszawa 1989, s. 38.

²² M. Konopnicka, *Rota*, w: *Wybór poezji*, dz. cyt., s. 185.

²³ W. Bandurski, *Poległych zew*, w: *Orlętom – obrońcom Lwowa w siedemdziesiątą drugą rocznicę*, Lublin 1990, s. 5.

HEJ, CHŁOPCY! BAGNET NA BRONŃ!²⁴

Krystyna Kraheńska (1914-1944)

„Hej, chłopcy! Bagnet na broń! (...)
Po zwycięstwo my młodzi idziemy na bój,
Granaty w dłoniach i bagnet na broni!”

DO BRONI²⁵

Anonim

„Ojczyzno droga i luba,
Krew to twoja, co w nas płynie,
Nie upadnie twoja chluba,
Aż ostatni z nas nie zginie.
Żyję, póki twego bycia,
Bóg twoim synom pomoże,
Niewart ciebie, niewart życia,
Kto w niewoli żyć może!”

ŚWIĘTA MIŁOŚCI²⁶

Ignacy Krasicki (1735-1801)

Święta miłości kochanej Ojczyzny,
Czują cię tylko umysły poczciwe!
Dla ciebie zjadłe smakują trucizny
Dla ciebie więzy, pęta niezelżywe.
Kształcisz kalectwo przez chwalebne blizny
Gnieździsz w umyśle rozkoszy prawdziwe,
Byle cię można wspomóc, byle wspierać,
Nie żał żyć w nędzy, nie żał i umierać.

DO MŁODYCH²⁷

Adam Asnyk (1838-1897)

Ale nie depczcie przeszłości ołtarzy,
Choć macie sami doskonalsze wznieść;
Na nich się jeszcze święty ogień żarzy
I miłość ludzka stoi tam na straży,
I wy winniście im cześć!

²⁴ K. Kraheńska, *Hej, chłopcy! Bagnet na broń!*, w: *Krajobraz poezji polskiej – Antologia*, dz. cyt., s. 60.

²⁵ Anonim, *Do broni*, w: *Starożytność – oświecenie*, dz. cyt., s. 442.

²⁶ I. Krasicki, *Hymn do miłości ojczyzny*, w: *Barwy epok*, red. W. Bobiński, A. Janus-Sitarz, B. Kołcz, Warszawa 2002, s. 424.

²⁷ A. Asnyk, *Do młodych*, w: *Poezje wybrane*, PIW, Warszawa 1978, s. 124..

O J C Z Y Z N A

PAN TADEUSZ²⁸

Adam Mickiewicz (1798-1855)

Litwo! Ojczyzna moja! Ty jesteś jak zdrowie;
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie
Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.

PIEŚŃ LEGIONÓW POLSKICH WE WŁOSZECH²⁹

Józef Wybicki (1747-1822)

Jeszcze Polska nie umarła,
kiedy my żyjemy.
Co nam obca moc wydarła,
szablą odbierzemy.

Marsz, marsz, Dąbrowski
do Polski z ziemi włoski
za Twoim przewodem
złączem się z narodem.

PAN TADEUSZ³⁰

Adam Mickiewicz

Dziś dla nas, w świecie nieproszonych gości,
W całej przeszłości i w całej przyszłości
Jedna już tylko jest kraina taka,
W której jest trochę szczęścia dla Polaka,
Kraj lat dziecinnych.

KSIĘGI NARODU POLSKIEGO I PIELGRZYMSTWA POLSKIEGO³¹

Adam Mickiewicz

O grób dla kości naszych w ziemi naszej.
 Prosimy Cię, Panie.
O niepodległość całość i wolność Ojczyzny naszej.
 Prosimy Cię, Panie.

²⁸ A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Polskapresse, Warszawa 2005, s. 5.

²⁹ Tekst według oryginalnej pisowni. J. Wybicki, poeta i działacz polityczny, napisał *Pieśń legionów polskich we Włoszech* w lipcu 1797 r. we włoskim mieście Reggio Emilia koło Bolonii. Przytoczony fragment stanowi pierwszą zwrotkę i refren z sześciostrofowego utworu. Z czasem pieśń ta stała się hymnem narodowego, do roli którego kandydowała też pieśń patriotyczna I. Krasickiego *Święta miłości kochanej ojczyzny...*, a także: *Boże, coś Polskę...*, *Warszawianka*, *Chorał (Z dymem pożarów...)*, *Rota (Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród...)* czy *Marsz Pierwszej Brygady*.

³⁰ A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, dz. cyt., *Epilog*.

³¹ A. Mickiewicz, *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*, w: *Powieści poetyckie. Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*, t. 2, Czytelnik, Warszawa 1983, s. 114.

MOJA PIOSNKA³²

Cyprian Kamil Norwid (1821-1883)

Do kraju tego, gdzie kruszynę chleba
Podnoszą z ziemi przez uszanowanie
Dla darów Nieba...

Tęskno mi, Panie...

WIERSZE³³

Czesław Miłosz (1911-2004)

Moja wierna mowo,
Służyłem Tobie, (...)
Byłaś moją ojczyzną bo zabrakło innej.

MODLITWA³⁴

Marian Hemar (1901-1972)

Nie sprowadzaj nas cudem na Ojczyzny łono,
Ni przyjaźnią angielską, ni łaską anielską.
Jeśli chcesz nam przywrócić ziemię rodzicielską –
Nie wracaj darowanej. Przywróć zasłużoną. (...)
Spraw, by wstała o własny wielki trud oparta,
Biała z naszego żaru, z naszej krwi czerwona,
By drogo kosztowała, drogo zapłacona,
Żebyśmy już wiedzieli, jak wiele jest warta.

KWIATY POLSKIE³⁵

Julian Tuwim (1894-1953)

Otwórz nam Polskę, jak piorunem
Otwierasz niebo zachmurzone.
Daj nam uprzątnąć dom ojczysty (...)
Niech będzie biedny, ale czysty
Nasz dom z cmentarza podźwignięty. (...)

Przywróć nam chleb z polskiego pola,
Przywróć nam trumny z polskiej sosny.
Lecz nade wszystko – słowom naszym,
Zmienionym chytrze przez krętaczy,
Jedyność przywróć i prawdziwość:
Niech prawo zawsze prawo znaczy,
A sprawiedliwość – sprawiedliwość.

³² C.K. Norwid, *Moja piosnka (II)*, w: *Pisma wybrane. Wiersze*, t. 1, PIW, Warszawa 1980, s. 200.

³³ C. Miłosz, *Wiersze*, t. 2, Wyd. Literackie, Kraków-Wrocław 1984, s. 181.

³⁴ M. Hemar, *Modlitwa*, w: *Panorama literatury na obczyźnie*, dz. cyt., s. 18.

³⁵ J. Tuwim, *Kwiaty polskie*, w: *Dziela*, t. 2, Kraków 1955, s. 105.

POTĘGA SMAKU³⁶

Zbigniew Herbert (1924-1998)

To wcale nie wymagało wielkiego charakteru
nasza odmowa niezgoda i upór
mieliśmy odrobinę koniecznej odwagi
lecz w gruncie rzeczy była to sprawa smaku...

ZAKOŃCZENIE: „CO MASZ KOCHAĆ? ”

Jedną z podstawowych płaszczyzn wychowania integralnego jest wychowanie do patriotyzmu. Wychowanie to jest związane w oczywisty sposób z przygotowaniem młodego człowieka do aktywnej obecności w życiu publicznym. *Historia magistra vitae est*³⁷ – mawiali starożytni Rzymianie. Choć jedni powiedzą, że brzmi to jak truizm, to dla innych owo przesłanie ma głęboki sens. By móc jednak wyciągnąć naukę z lekcji historii, trzeba najpierw tę historię znać (łacińska zasada scholastyczna: *nihil appetitum nisi praecognitum* – niczego nie można pragnąć, jeśli się go nie zna). A zatem, „kto chce swoją ojczyznę kochać, musi ją poznać – i im lepiej ją pozna, tym głębiej będzie ją kochał”³⁸.

Po odbytej przygodzie literackiej, warto z dumą za Janem Pawłem II powiedzieć: „Czuję się odpowiedzialny za to wielkie, wspólne dziedzictwo, któremu na imię Polska. To imię nas wszystkich określa. To imię nas wszystkich zobowiązuje. To imię nas wszystkich kosztuje”³⁹. Nietrudno dostrzec, że autentyczny patriotyzm wymaga dwóch postaw, ściśle ze sobą związanych: wierności i ofiarności. Niech więc poniższe teksty będą podsumowaniem powyższych rozważań o patriotyzmie, jak również zaproszeniem nauczycieli do prowadzenia młodego pokolenia w duchu odpowiedzialności poprzez wierność i ofiarność w miłości ojczyzny, ze szczególnym położeniem akcentu na słowo – wierność.

³⁶ Z. Herbert, *Potęga smaku*, w: *Literatura współczesna*, red. B. Chrzastowska, E. Wiegandtj, S. Wysłouch, Poznań 1992, s. 139.

³⁷ *Historia jest nauczycielką życia*.

³⁸ I. M. Bocheński, *O patriotyzmie*, Warszawa 1989, s. 23.

³⁹ Jan Paweł II, *Pokój Tobie Polsko*, red. A. Szafrńska, Warszawa 1984, s. 135.

CO KOCHAĆ?⁴⁰

Władysław Bełza

Co masz kochać? pytasz dziecko,
Co dla serca jest drogiego?
Kochaj Boga, bo na świecie,
Nic nie stało się bez Niego.

Kochaj ojca, matkę swoją,
Módl się za nich co dzień z rana,
Bo przy tobie oni stoją,
Niby straż od Boga dana.

Do Ojczyzny, po rodzinie,
Wzbudź najczystszy żar miłości:
Tuś się zrodził w tej krainie,
I tu złożysz swoje kości.

W czyim sercu miłość tleje,
I nie toczy go zgnilizna,
W tego duszy wciąż jaśnieje:
Bóg, rodzina i Ojczyzna!

PIEŚŃ O ZIEMI NASZEJ⁴¹

Wincenty Pol (1807-1872)

A czy znasz ty, bracie młody,
Twoje ziemie, twoje wody? (...)
Pola bitew, ojców groby –
I pomniki starej doby?
Twe kurhany i mogiły –
I twe dzieje, co się śmiły?

PIEŚŃ O DOMU⁴²

Maria Konopnicka

Kochasz ty dom, rodzinny dom,
Co wśród burz, w zwątpienia dnie,
Gdy w duszę ci uderzy grom,
Wspomnieniem swym ocala cię?

O, jeśli kochasz, jeśli chcesz

⁴⁰ Wł. Bełza, *Co kochać?*, w: *Katechizm polskiego dziecka*, art. cyt.

⁴¹ W. Pol, *Pieśń o ziemi naszej*, w: *Krajobraz poezji polskiej – Antologia*, dz. cyt., s. 154.

⁴² M. Konopnicka, *Pieśń o domu*, w: *Wybór poezji*, Czytelnik, Warszawa 1962, s. 107.

Żyć pod tym dachem, chleb jeść zbóż,
Sercem ojczystych progów strzeż,
Serce w ojczystych ścianach złóż!...

GAWĘDA O MIŁOŚCI ZIEMI OJCZYSTEJ⁴³

Wisława Szymborska (1923-)

Ziemio ojczysta, ziemio jasna,
Nie będę powalonym drzewem.
Codziennie mocniej w ciebie wrastam
radością, smutkiem, dumą, gniewem.
Nie będę jak zerwana nić.
Odrzucam pusto brzmiące słowa.
Można nie kochać cię – i żyć,
ale nie można owocować.

PAN COGITO – POWRÓT⁴⁴

Zbigniew Herbert

Pan Cogito
Postanowił wrócić
Na kamienne łono
Ojczyzny
Decyzja jest dramatyczna
Pożałuje jej gorzko (...)
Więc po co wraca

- do wody dzieciństwa
- do splątanych korzeni
- do uścisku pamięci
- do ręki twarzy
Spalonych na rusztach czasu.

PRZESŁANIE PANA COGITO⁴⁵

Zbigniew Herbert

Idź wyprostowany wśród tych co na kolanach
wśród odwróconych plecami i obalonych w proch

ocalałeś nie po to aby żyć
masz mało czasu trzeba dać świadectwo

⁴³ W. Szymborska, *Gawęda o miłości ziemi ojczystej*, cyt. za: R. Matuszewski, *Wiersze polskich poetów współczesnych*, WSiP, Warszawa 1977, s. 157.

⁴⁴ Z. Herbert, *Pan Cogito – powrót*, w: *Literatura współczesna*, dz. cyt., s. 140.

⁴⁵ Z. Herbert, *Przesłanie Pana Cogito*, s. 137.

bądź odważny gdy rozum zawodzi bądź odważny
w ostatecznym rachunku jedynie to się liczy (...)
strzeż się oschłości serca kochaj źródło zaranne (...)

Bądź wierny Idź.

Na zakończenie życzę nam wszystkim, aby spełnił się sen jednego z bohaterów powieści Tadeusza Konwickiego pt. *Kompleks polski*: „Powtarzam sobie w myślach to krótkie słowo «Polska» i wtedy jawi się we mnie jakaś rzewna podniosłość, coś jasnego, swobodnego, kojącego. Polska – ojczyzna wolności, Polska – matczynik tolerancji, Polska – wielki ogród bujnego indywidualizmu. Gdzie ludzie pozdrawiają się uśmiechem, gdzie policjant nosi różę zamiast pałki, gdzie powietrze składa się z tlenu i prawdy. Polska – wielki biały anioł pośrodku Europy”⁴⁶.

⁴⁶ T. Konwicki, *Kompleks polski*, Wyd. Alfa, Warszawa 1989, s. 110.